

Рецензія

**кандидата юридичних наук, доцента кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича**

Білокурської Олени Валеріївни на дисертаційне дослідження

Іванюка Руслана Васильовича

«Захист прав людини в умовах збройного конфлікту»,

поданої на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право)

Актуальність дисертаційного дослідження. Проблематика захисту прав людини в умовах збройного конфлікту набула особливої ваги в сучасному правовому дискурсі, що зумовлено як глобальними тенденціями гуманізації міжнародного права, так і безпосередньою практичною потребою забезпечення правового захисту прав людини в умовах воєнних дій.

В Україні така тематика має безпрецедентну актуальність у зв'язку з триваючою збройною агресією російської федерації проти України, запровадженням правового режиму воєнного стану, порушеннями основних прав і свобод людини, а також необхідністю ефективного реагування на ці виклики в межах національної та міжнародної правозастосовної практики. У зазначених умовах особливого значення набуває питання функціонування інституційних механізмів захисту прав людини та ролі національного судочинства у захисті порушених прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом.

Актуальність теми зумовлена також необхідністю системного переосмислення співвідношення між обов'язком держави гарантувати безпеку та її зобов'язанням дотримуватися прав і свобод людини. Практика Європейського суду з прав людини свідчить, що навіть в умовах збройного конфлікту держави не звільняються від міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

Питання актуальності посилюється тим, що в умовах воєнного стану держава змушена вдаватися до тимчасового обмеження деяких прав і свобод, що створює ризики зловживань владою, вибіркового правозастосування чи дискримінації. Саме тому дослідження конституційних меж таких обмежень, їх відповідності критеріям необхідності, пропорційності та легітимності є надзвичайно важливим для збереження верховенства права та довіри суспільства до інститутів влади. У цьому контексті вагомим значення набуває аналіз ролі судової влади як гаранта справедливого судового розгляду, незалежності суду та недопущення свавільного втручання у права людини.

Відповідно, вибір здобувачем теми дисертаційного дослідження «Захист прав людини в умовах збройного конфлікту» відповідає сучасним запитам суспільства і держави, а також потребам формування ефективної системи правового захисту особи в умовах воєнних викликів. З огляду на це, обрана тема дослідження Р.В. Іванюка має важливе значення для розвитку національної правової доктрини, удосконалення законодавства, практики судів і зміцнення демократичних засад функціонування держави.

Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі теорії права та прав людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відповідно до плану наукових досліджень кафедри згідно з науковою темою кафедри: «Захист прав людини»/«Protection of human right» (Номер державної реєстрації: 0121U109357).

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи зумовлений, насамперед, раціональною та логічно узгодженою структурою дисертаційного дослідження і є достатнім.

Зміст дисертації складається з: анотації, вступу, трьох розділів, поділених на одинадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, вказано на зв'язок з науковою тематикою. Мета і висновки дисертаційної роботи є узгодженими, а структура роботи обумовлена завданнями, що ставилися здобувачем наукового ступеня для досягнення мети дослідження – комплексний теоретичний та практичний аналіз правових аспектів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Варто погодитися з автором, що об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини у галузі захисту прав людини на національному та міжнародному рівнях, які складаються в умовах збройного конфлікту.

Предметом дослідження Р.В. Іванюк визначив аналіз природи, механізмів захисту прав людини та проблем їх реалізації, а також обмеження прав людини в умовах збройного конфлікту як підстава для захисту.

Серед найбільш важливих напрацювань дисертанта хочемо відзначити наступні.

У *Розділі 1* дисертаційної роботи розглядаються теоретико-методологічні засади дослідження питання захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Заслугує на увагу запропоноване дисертантом авторське визначення поняття захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, як комплексної, багатоаспектної системи правових, гуманітарних та інформаційно-технологічних механізмів, спрямованих на забезпечення мінімально гарантованого рівня гідності та безпеки людини, норм міжнародного права та гуманітарного порядку, який передбачає включення адаптивних практик фіксації порушень, ефективних моделей правової допомоги, а також механізмів правової відповідальності (стор. 39).

Автор в роботі зупинився на детальному правовому аналізі механізму захисту прав людини в умовах збройного конфлікту та в підсумку розглядає його, як інтегровану, багаторівневу систему динамічної взаємодії норм права прав людини, міжнародного гуманітарного права та внутрішньодержавних

інституцій, яка функціонує у режимі превентивно-реактивної адаптації, з урахуванням гібридного характеру сучасних конфліктів, і забезпечує мінімізацію шкоди, документування порушень, оперативне реагування та інституційне оновлення гарантій прав людини (стор. 51).

У *Розділі 2* дисертаційного дослідження дисертант ґрунтовно дослідив питання реалізації захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Цікавим є науковий аналіз проблем захисту прав людини під час міжнародних збройних конфліктів у контексті співвідношення міжнародного і національного права (стор. 92 – 109). Дисертант аналізує цілий масив рішень Верховного Суду та приходять до висновку, що роль національного судочинства в захисті порушених прав людини, пов'язаних зі збройним конфліктом полягає у цілеспрямованій, функціонально-модернізованій діяльності національних судів як первинних гарантів юрисдикційної відповіді держави, що реалізується через інтеграцію норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини у внутрішню судову практику для ефективного відновлення порушених прав особи, спричинених діями чи бездіяльністю суб'єктів збройного конфлікту, із забезпеченням превентивного, компенсаторного та трансформаційного правосуддя.

Розділі 3 дисертації присвячено дослідженню питання обмеження прав людини в умовах збройного конфлікту як підстави для захисту.

Заслужовують на увагу окреслені дисертантом виклики, що постають в процесі захисту прав людини в умовах збройного конфлікту, а саме: 1. Доступ до зон збройного конфлікту: забезпечення доступу для гуманітарної допомоги та моніторингу прав людини часто є складним завданням через міркування безпеки, бюрократичні перепони та навмисні перешкоди з боку воюючих сторін. 2. Безкарність і відсутність відповідальності: особи, які порушують права людини, часто уникають правосуддя через слабку правову систему, брак політичної волі або тривалість збройного конфлікту, які ускладнюють притягнення до відповідальності. 3. Захист вразливих груп: особливої уваги

потребує захист вразливих груп, включаючи жінок, дітей, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, які стикаються з підвищеними ризиками в умовах конфлікту. 4. Постконфліктна реконструкція: розв'язання проблеми порушень прав людини вимагає комплексних зусиль з постконфліктної відбудови, які включають процеси правосуддя та примирення, відновлення інфраструктури та забезпечення сталого розвитку. Розуміння та усунення обмежень і порушень прав людини та їх захисту в умовах збройного конфлікту вимагає багатогранного підходу, що поєднує правові рамки, гуманітарні зусилля та міжнародне співробітництво для захисту та просування належного захисту прав людини у найскладніших обставинах (стор. 157).

У *Висновках* автором узагальнено основні результати проведеного дослідження та викладено їх в межах окремих положень.

Доцільно відзначити, що в процесі дослідження дисертантом опрацьовано значний масив літературних джерел, серед яких праці відомих вітчизняних науковців, а також значна частина наукових праць і зарубіжних дослідників.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні окремих нових теоретичних положень, висновків та рекомендацій щодо проблеми захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Заслуговує на увагу положення про те, що розробляючи власну модель перехідного правосуддя, Україна повинна виконати два ключових завдання: по-перше, забезпечити ефективні механізми компенсації всім жертвам збройного конфлікту; по-друге, сформувати систему органів кримінальної юстиції, яка була б здатна вирішувати соціальні конфлікти та, водночас, забезпечити верховенства права.

Здобувач переконливо аргументує щодо положення про те, що обов'язок держави реалізувати та захищати права людини є першочерговим, а обов'язок

міжнародних та національних судів – допоміжним механізмом, які у взаємодії можуть стати механізмом забезпечення захисту прав людини на міжнародному рівні, після того, як на національному рівні всі можливості були вичерпані

Слід позитивно відзначити, що дисертант звертає увагу на уявлення про необхідність розуміння та кваліфікації сексуальних і гендерних злочинів як злочинів проти людяності, а також посилення відповідальності держав щодо запобігання та покарання за гендерне насильство особливо під час збройного конфлікту та забезпечення включення до національного законодавства відповідних положень щодо гендерно-чутливих прав, які відповідають міжнародним стандартам прав людини.

Аналіз дисертаційної роботи, наукових статей та матеріалів науково-практичних конференцій, опублікованих дисертантом, дає підстави для висновків, що Р.В. Іванюк ґрунтовно дослідив доктринальну базу, національне законодавство, національну судову практику та практику ЄСПЛ щодо окремих аспектів захисту прав людини в умовах збройного конфлікту. Основні положення дисертації, які виносяться на публічний захист, повною мірою представлені в 11 публікаціях дисертанта, з яких: 6 наукових статей та опубліковано 5 тез виступів у збірниках науково-практичних заходів.

Усі публікації формують вагомий науковий доробок автора та повною мірою відображають представлені у дослідженні елементи наукової новизни, її теоретико-методологічні та методико-прикладні положення. Обсяг, кількість і якість друкованих праць відповідають вимогам до публікацій основного змісту дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії та надають авторові право публічного захисту дисертаційної роботи.

Практичне значення дисертаційного дослідження Р.В. Іванюка полягає у тому, що сформульовані в роботі положення та пропозиції поглиблюють уявлення про інститут захисту прав людини в умовах збройного конфлікту та можуть бути використані у: науково-дослідній роботі,

правотворчості, правозастосуванні, в освітньому процесі та в інформаційно-аналітичній сфері.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Актуальність кваліфікаційної роботи Руслана Васильовича незаперечна. Висновки й основні положення дисертації мають наукову новизну, високу теоретичну та практичну цінність. Під час дослідження тексту дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено.

Дисертаційне дослідження та публікації автора виконані на достатньо високому науковому рівні, наукова новизна, висновки, їх обґрунтованість, рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності відповідають вимогам, що висуваються до праць такого рівня.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи та відзначаючи належний рівень підготовки дисертаційної роботи та належний рівень наукової новизни результатів дослідження Руслана Васильовича Іванюка доцільно виокремити низку спірних та суперечливих положень дисертації, що мають стати предметом дискусії під час публічного захисту.

1. У роботі обґрунтовано необхідність розробки власної моделі перехідного правосуддя для України та окреслено два ключові завдання: забезпечення ефективних механізмів компенсації та формування системи органів кримінальної юстиції. Проте залишається не до кінця зрозумілим, які конкретні інституційні та процедурні механізми, на Вашу думку, мають бути запроваджені для її реалізації в умовах триваючого збройного конфлікту та на яких саме принципах має базуватися її взаємодія з існуючими національними судовими та правоохоронними органами?

2. Дослідження цілком справедливо вказує на суттєву роль національної судової системи в захисті прав людини під час конфлікту. Однак викликає питання практичний аспект розмежування компетенції між національними

судами України та міжнародними юрисдикційними органами (наприклад, ЄСПЛ, МКС) у справах, пов'язаних із воєнними злочинами та порушеннями прав людини на тимчасово окупованих територіях. Як, на Вашу думку, слід оптимізувати цю взаємодію, щоб уникнути дублювання, конфлікту юрисдикцій та забезпечити максимально ефективний захист для постраждалих?

3. В дисертаційній роботі у недостатній мірі відображено причинно-наслідковий зв'язок між завданнями, новизною та висновками. Зокрема, завдання «дослідити ознаки надмірності або непропорційності обмежень прав людини на захист в умовах збройного конфлікту» не знайшло належного відображення у висновках.

Наведені вище запитання та зауваження мають уточнюючий та рекомендаційний характер, сприяють науковій полеміці, не заперечують наукових досягнень дисертації Руслана Васильовича Іванюка та не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації вимогам МОН України.

Враховуючи вищенаведене, є підстави зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Руслана Васильовича Іванюка на тему: «Захист прав людини в умовах збройного конфлікту» є самостійним завершеним науковим дослідженням, обґрунтовані результати якого створюють підґрунтя для подальших наукових розробок проблематики інституту захисту прав людини в умовах збройного конфлікту.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право», а за своєю актуальністю, ступенем новизни, побудовою та способом вирішення поставлених завдань, теоретичним та практичним підґрунтям та обґрунтованістю одержаних результатів відповідає вимогам пунктів 6,7,8,9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою

Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними, згідно Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022, № 502 від 19.05.2023 р., № 507 від 03.05.2024 р.), а її автор – Руслан Васильович Іванюк за підсумками позитивного публічного захисту заслуговує на присудження ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри публічного права

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Олена БІЛОСКУРСЬКА

